

Фінансовий ресурс розвитку національної економіки: формування та пріоритетні напрями використання

АНОТАЦІЯ. Розглянуто проблему формування і напрями використання фінансового ресурсу національної економіки. Теоретично узагальнено й обґрунтовано сутність дефініції «фінансові ресурси» на мікро-, мезо-, макрорівнях. Висвітлено проблеми формування фінансових ресурсів держави, а саме – Державного бюджету як основного загальнодержавного фонду централізованих грошових ресурсів. Проаналізовано основні макроекономічні показники, що характеризують стан фінансового ресурсу України та його використання за 2005-2015 рр. Показано структуру податкових і неподаткових надходжень до державного бюджету. Значна увага приділена бюджетним видаткам, що відображають пріоритети соціально-економічного розвитку. Досліджено динаміку відношення дефіциту державного бюджету України до ВВП і його зв'язок із державним боргом. Виявлено пріоритетні напрями використання національних фінансових ресурсів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Фінансовий ресурс, валовий внутрішній продукт, фінансові ресурси домогосподарств, фінанси підприємств, державні фінанси, доходи бюджету, видатки бюджету, дефіцит Державного бюджету, державний борг.

Вступ

На сьогодні в Україні мають місце досить жорстка конкуренція з боку українських та іноземних компаній, а також підвищуються вимоги споживачів до товарів і послуг, які пропонуються на ринку. Фінансові ресурси становлять матеріальну основу фінансів і визначають фінансовий потенціал будь-якого економічного суб'єкта, створюючи сприятливі умови для його виробничого і науково-технічного розвитку².

Характерною особливістю для фінансів будь-якої економічної системи є те, що фінансові ресурси виступають матеріальними носіями фінансових відносин, виокремлюючись при цьому з сукупності інших економічних категорій. Отже, процес формування, розподілу і вико-

¹ **Фролова Тетяна Олександрівна** – доктор економічних наук, професор кафедри міжнародних фінансів ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». Сфера наукових інтересів: корпоративні стратегії глобального інвестиційного бізнесу. Електронна адреса: frolov_7@ukr.net

Лук'яненко Любов Іванівна – кандидат економічних наук, професор кафедри міжнародного обліку і аудиту ДВНЗ «Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана». Сфера наукових інтересів: фінансові інвестиції, міжнародний облік. Електронна адреса: lukuяnenko.lubov@gmail.com

Отченаш Катерина Георгіївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних фінансів ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». Сфера наукових інтересів: регулювання глобальних фінансових ринків. Електронна адреса: lx3272@ukr.net

² *Петик М.І.* Економічна суть і призначення фінансових ресурсів у забезпеченні господарської діяльності суб'єкта господарювання / М. І. Петик // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: наук. зб. – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2008. – Вип. IV. – Т. 1. – С. 198-204.

ристання фінансових ресурсів і є об'єктом економічної оцінки. Тут проявляється визначена обумовлена залежність: фінанси як система економічних відносин знаходять своє явне і конкретне вираження у фінансових ресурсах.

Теоретико-сутнісний аспект дефініції «фінансові ресурси»

Дослідження етимології терміна «ресурси» дозволяє з'ясувати, що він запозичений з французької мови. Ресурси — від латинської *resourgo* — виникаю знову. У перекладі з французької мови термін *resource* означає допоміжний засіб, тобто щось таке, що може бути використане з певного джерела (запаси, засоби, матеріали тощо) на певну мету. А поняття **фінанси** походить від латинської *finantia* — платіж і від французького *finances*, тобто грошові кошти³. Отже, виходячи із даного етимологічного визначення можемо дійти висновку, що фінансові ресурси являють собою платежі, допоміжні засоби, що характеризують використання, витрачення і повернення грошових коштів.

Фінансові ресурси:

- це фонди грошових засобів, що формуються державою, суб'єктами господарювання і населенням та перебувають у їх розпорядженні;
- характеризують фінансовий стан економіки і водночас є джерелом її розвитку;
- формуються за рахунок різних видів грошових доходів, надходжень і відрахувань;
- використовуються на розширене відтворення, матеріальне стимулювання, задоволення соціальних та інших потреб суспільства.

Фінансові ресурси держави є цілісною системою суспільних відносин, пов'язаних із формуванням, розподілом і використанням централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів з метою виконання завдань і функцій держави.

Вони виступають у двох формах:

- *централізовані фінансові ресурси*, які формуються на рівні держави в процесі її фінансової діяльності;
- *децентралізовані фінансові ресурси*, які формуються на рівні суб'єктів господарювання для забезпечення їх господарської діяльності і на рівні домашніх господарств для забезпечення належних умов життя членів домогосподарств та їх відтворення⁴.

³ Шкробот М.В. Визначення економічної сутності поняття “фінансові ресурси”: М.В. Шкробот. / Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет.; Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2011. – Вип. 8. – Частина 1. – С. 339–342.

⁴ Стойко О. Я. Фінанси / О. Я. Стойко, Д. І. Дема; за ред. О. Я. Стойка. – К.: Алерта, 2014. – С. 432.

Для формування системного уявлення про фінансові ресурси держави вкрай необхідним є дослідження їх розподілу між рівнями економічної системи. Розподіл ресурсів дає можливість визначити пріоритети державної політики та їх зіставлення з законодавчо закріпленими функціями держави.

Відповідно до одного з поширених підходів фінансові ресурси в державі акумулюються на таких рівнях:

- *на мікрорівні*, тобто в рамках домогосподарств. Джерелами їх формування можуть бути як ресурси сфери державних фінансів, так і ресурси підприємств. Інакше кажучи, вони акумулюються в результаті створення валового внутрішнього продукту (ВВП) і його перерозподілу. На цьому рівні фінансові ресурси представлені у вигляді доходів населення, накопичень (депозитів і вкладень в банківську систему) тощо;

- *на мезорівні* — у суб'єктів підприємницької діяльності фінансові ресурси є результатом розподілу новоствореного в економіці валового внутрішнього продукту (ВВП). Вони мають вигляд капіталу підприємств, їх прибутку, капітальних вкладень та ін.;

- *на макрорівні* — фінансові ресурси утворюються за допомогою розподілу, перерозподілу і централізації валового внутрішнього продукту і мають форму бюджетних і позабюджетних фондів фінансових ресурсів⁵.

Отже, *суб'єктами фінансових ресурсів* виступають:

- 1) домогосподарства (фізичні особи);
- 2) підприємства, об'єднання, компанії (юридичні особи, що володіють децентралізованими фінансовими ресурсами);
- 3) держава в формі різних бюджетів і позабюджетних фондів (рис. 1).

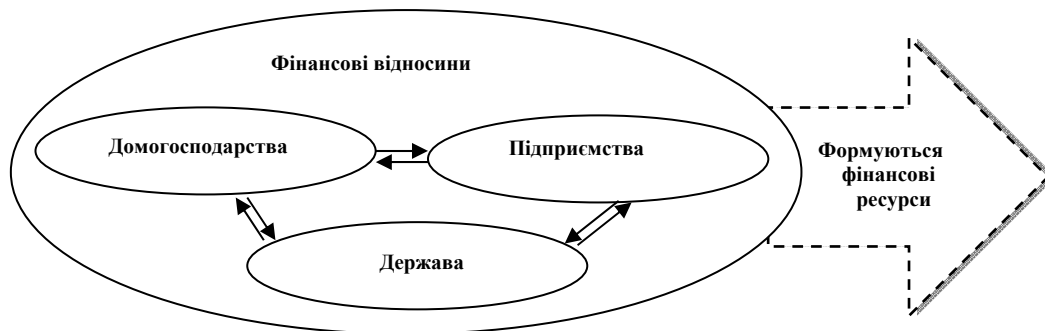

Рис. 1. Об'єкти і суб'єкти фінансових відносин

⁵ Василик О.Д. Государственные финансы: учебник. — Киев: Центр учеб. литературы, 2004. — 608 с.; Федосов В.М., Юрий С.И. Теория финансов: учебник. — Киев: ЦУЛ, 2010. — С. 576.

Взаємозв'язки між суб'єктами визначаються ринковими відносинами. Чим більше самостійності у фізичних і юридичних осіб, тим більше можливості у них формування фінансових ресурсів, у свою чергу це забезпечує збільшення надходжень фінансових ресурсів держави. Оптимальне співвідношення між ними визначається державою на основі науково обґрунтованого розрахунку, закладеного в соціально-економічних прогнозах країни.

Об'єктами фінансових ресурсів є фінансові відносини, в результаті дії яких утворюються цільові грошові фонди.

В економічному просторі ще не вироблено єдиного загальноприйнятого погляду на визначення поняття «фінансові ресурси». Питання, пов'язані з його визначенням, досліджувалось багатьма вченими. Всіх дослідників економічної природи фінансових ресурсів можна підрозділити на тих, хто розглядають фінансові ресурси з точки зору домогосподарств (на мікрорівні), підприємств (на мезорівні), і тих, хто розглядають цю економічну категорію з боку держави (на макрорівні) (табл. 1).

Таблиця 1

РОЗКРИТТЯ ПОНЯТТЯ «ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ» РІЗНИМИ АВТОРАМИ

Автор	Визначення
Макрорівень	
Романенко О.Р. ⁶	Фінансові ресурси держави являють собою фінансові ресурси підприємницьких структур державної і недержавної форм власності
Стойко О.Я. ⁷	Фінансові ресурси держави — це цілісна система суспільних відносин, пов'язаних із формуванням, розподілом і використанням централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів з метою виконання завдань і функцій держави
Юхименко П.І. ⁸	Фінансові ресурси являють собою сукупність коштів, що перебувають у розпорядженні держави та суб'єктів господарювання
Василик О.Д. ⁹	Фінансові ресурси — це грошові фонди, що створюються в процесі розподілу, перерозподілу й використання валового внутрішнього продукту, який створюється упродовж певного часу в державі
Моляков Д.С. ¹⁰	Фінансові ресурси — це грошові кошти, які перебувають у розпорядженні держави, підприємств, господарських організацій і установ та які використовуються на фінансування витрат та утворення різних фондів та резервів

⁶ Романенко О. Р. *Фінанси* / О. Р. Романенко. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — С. 312.

⁷ Стойко О. Я. *Фінанси* / О. Я. Стойко, Д. І. Дема; за ред. О. Я. Стойка. — К.: Алерта, 2014. — С. 432.

⁸ Юхименко П. І. *Теорія фінансів* / П. І. Юхименко; за ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. — К.: ЦУЛ, 2010. — С. 576.

⁹ Василик О. Д. *Теорія фінансів* / О. Д. Василик. — К.: НІОС, 2000. — С. 76.

¹⁰ Моляков Д. С. *Фінанси підприємств галузей народного господарства* / Д. С. Моляков. — М.: Фінанси і статистика, 2000. — С. 200.

Продовження табл. 1

Автор	Визначення
Дехтяр Н.А. ¹¹	Фінансові ресурси — це система економічних відносин з приводу формування і розподілу фінансових ресурсів суб'єктів державного сектору економіки для забезпечення їх ефективного розвитку, задоволення соціально-економічних потреб суспільства та дотримання належного рівня національної безпеки
Мішина С.В. ¹²	Фінансові ресурси являють собою сукупність грошових коштів у фондовій, нефондовій або в матеріальній формах, що формуються у процесі розподілу й перерозподілу валового внутрішнього продукту з метою забезпечення розширеного відтворення й задоволення інших суспільних потреб
Сенчагов В.К. ¹³	Фінансові ресурси народного господарства являють собою сукупність грошових нагромаджень, амортизаційних відрахувань й інших грошових коштів, які формуються в процесі створення розподілу і перерозподілу суспільного продукту
Завгородній Т.С., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. ¹⁴	Сукупність коштів, що перебувають у розпорядженні держави та суб'єктів господарювання
Павлюк К.В. ¹⁵	Це грошові нагромадження і доходи, які утворюються в процесі розподілу й перерозподілу валового внутрішнього продукту й зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення і задоволення інших суспільних потреб
Мезорівень	
Буряковский В.В. ¹⁶	Финансовые ресурсы предприятий — это денежные фонды целевого назначения, которые формируются в процессе распределения и перераспределения национального богатства, валового внутреннего продукта, национального дохода и используются для осуществления уставных целей предприятия
Зятковский І.В. ¹⁷	Фінансовими ресурсами підприємства можна вважати сукупність грошових фондів цільового призначення, сформованих у процесі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту, створеного на підприємстві, якими воно розпоряджається на правах власності або повного господарського відання і використовує на статутні потреби

¹¹ Дехтяр Н. А. Основи функціонування фінансів державного сектору як складової фінансової системи України / Н. А. Дехтяр, О. В. Дейнека // Вісник УАБС, 2009. — № 1(26). — С. 24-29.

¹² Мішина С. В. Організаційно-економічний механізм управління фінансовими ресурсами на підприємстві / С. В. Мішина. — Харків: Вид-во ХНЕУ, 2006. — С. 8.

¹³ Финансовые ресурсы народного хозяйства. (Проблемы формирования и использования) / Под ред. В.К. Сенчагова. — М.: Финансы и статистика, 1982. — с.49.

¹⁴ Завгородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. — 3-тє вид., випр. і доп. — К.: Т-во "Знання", КОО, 2000. — с. 404.

¹⁵ Павлюк К.В. Фінансові ресурси держави: монографія. — К.: "НІОС", 1997. — с.24.

¹⁶ Буряковский В.В. Финансы предприятий : Учебное пособие / В.В. Буряковский, В.Я. Кармазин, С.В. Каламбет ; под ред. В.В. Буряковского. — Днепр.: Пороги, 1998. — 246с.

¹⁷ Зятковский І.В. Фінанси підприємств [Навчальний посібник для екон. спец. вищ. навч. закл.] / І.В. Зятковский — Терноп. акад. нар. госп.-ва — Тернопіль: Екон. думка, 1999. — 244 с.

Продовження табл. 1

Автор	Визначення
Підручник під ред. А.М. Поддєрьогіна ¹⁸	Під фінансовими ресурсами слід розуміти грошові кошти, що є в розпорядженні підприємств. Таким чином, до фінансових ресурсів належать усі грошові фонди й та частина грошових коштів, яка використовується в нефондовій формі
Кірейцев Г.Г. ¹⁹	Фінансові ресурси — грошові доходи і надходження підприємства, що призначені для виконання його фінансових зобов'язань і фінансування витрат із забезпечення розширеного відтворення
Опарін В.М. ²⁰	Фінансовими ресурсами підприємства можна вважати сукупність грошових фондів цільового призначення, сформованих у процесі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту, створеного на підприємстві, якими воно розпоряджається на правах власності або повного господарського відання і використовує на статутні потреби
Бланк І.А. ²¹	Фінансові ресурси — це сукупність акумульованих власних і позикових коштів та їх еквівалентів у формі цільових грошових фондів, призначених для забезпечення його господарської діяльності в майбутньому періоді
Завгородній А.Г. ²²	Фінансові ресурси — це грошові кошти, які є в розпорядженні підприємства і призначені для здійснення поточних витрат і витрат із розширеного відтворення, для виконання фінансових зобов'язань і економічного стимулювання працівників
Гудзь О.Є. ²³	Фінансові ресурси — це сукупність усіх високоліквідних наявних активів, які перебувають у розпорядженні підприємства й призначені для виконання фінансових зобов'язань і розширеного відтворення, пов'язуючи їх обсяг та склад із платоспроможністю підприємства
Стасюк Г.А. ²⁴	Фінансові ресурси — джерела засобів підприємства, що спрямуються на формування його активів
Мікрорівень	
Юрій С. І., Федосов В. М. ²⁵	Фінансові ресурси домогосподарства — грошові кошти (власні і залучені), що перебувають у його розпорядженні та призначені для виконання фінансових зобов'язань і здійснення різного роду витрат (виробничих і споживчих). Вони включають грошові доходи, вартість продукції з особистого підсобного господарства, пільги та субсидії, а також інші надходження
Янін О. Є. ²⁶	Фінансові ресурси домогосподарств — сукупний фонд грошових коштів, який знаходиться у розпорядженні сім'ї

¹⁸ Фінанси підприємств: Підручник / Кер. авт. кол. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. — 4-те вид., перероб. та доп. — К.: КНЕУ, 2002. — 571с.

¹⁹ Кірейцев Г. Г. Фінансовий менеджмент / Г. Г. Кірейцев. — К.: ЦУЛ, 2007. — С. 496.

²⁰ Опарін В. М. Фінансові ресурси та суспільний капітал / В. М. Опарін // Вісник НБУ. — 2001. — № 7. — С. 26–28.

²¹ Бланк І. А. Фінансовий менеджмент / І. А. Бланк. — К.: Ельга, Ніка-Центр, 2005. — С. 649.

²² Завгородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Завгородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. — К.: ТОВ «Знання», КОО, 2000. — С. 404.

²³ Гудзь О. Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств / О. Є. Гудзь. — К.: ННЦ ІАЕ, 2007. — С. 578.

²⁴ Стасюк Г. А. Фінанси підприємств / Г. А. Стасюк. — Херсон: Олді-плюс, 2004. — С. 480.

²⁵ Фінанси / [Юрій С. І., Федосов В. М., Алексеєнко Л. М. та ін.]. — К.: Знання, 2008. — 611 с., с. 430.

²⁶ Юрій С. І. Фінанси домогосподарств: теоретичні підходи до трактування сутності / С. І. Юрій, Т. О. Кізіма // Фінанси України. — 2008. — № 8. — С. 3-10.

Закінчення табл. 1

Автор	Визначення
Геронін Н. Н. ²⁷	Фінансові ресурси домашніх господарств — сумарний результат поточного потоку доходів і накопичень, отриманих у процесі створення і перерозподілу внутрішнього валового продукту за певний період (елемент обороту) і раніше накопичених доходів як грошової частини стану на дату (елемент запасу).
Кізіма Т. О. ²⁸	Фінансові ресурси домогосподарств — доходи і витрати як матеріальне вираження фінансових відносин домашніх господарств з іншими суб'єктами економічної діяльності
Федосов В. М. ²⁹	Фінансові ресурси домогосподарства — це сукупний фонд грошових коштів, що перебуває у розпорядженні сім'ї, створений у результаті виробничої діяльності членів домогосподарства; є частиною національного доходу суспільства
Левчаєв П. О. ³⁰	Фінансові ресурси - поточні та потенційно можливі засоби, які за необхідності можуть бути прийняті і використані як знаки розподіленої вартості з метою підтримки бажаних пропорцій функціонування.

Невизначеність у трактуванні економічної сутності фінансових ресурсів і наполягання на фондовому характері грошових коштів як умови їх віднесення до складу фінансових ресурсів, пов'язана із концентрацією грошових ресурсів різними ланками фінансової системи, в першу чергу — державними фінансами і фінансами підприємств. Тому, визначаючи дефініцію «фінансові ресурси», потрібно чітко відокремлювати межі їх функціонування — фінансові ресурси держави (державний і місцеві бюджети, централізовані цільові державні фонди) і фінансові ресурси суб'єктів підприємництва та домогосподарств.

Аналіз визначень, поданих у табл. 1, дозволяє стверджувати, що для макроекономічного підходу тлумачення сутності фінансових ресурсів властиві такі твердження:

- походження фінансових ресурсів пов'язане з результатами розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту і національного доходу;
- валовий внутрішній продукт — єдине джерело формування фінансових ресурсів;
- фінансовим ресурсам притаманний грошовий характер їх походження.

²⁷ Геронин Н. Н. Финансы домашних хозяйств в развитии инвестиционного процесса в России: дис. на соиск. науч. степени канд. экон. наук / Н. Н. Геронин. — М., 2004. — 184 с., с. 55

²⁸ Кізіма Т. О. Финансы домохозяйств: современная парадигма та доміанти розвитку : [монографія] / Т. О. Кізіма. — К. : Знання, 2010. — 431 с., с. 335.

²⁹ Федосов В. М. Актуальне наукове дослідження фінансів домогосподарств : [рецензія] / В. М. Федосов // Фінанси України. — 2010. — № 11. — С. 121-124, с. 122.

³⁰ Левчаев П. А. Обеспечение стоимостного прироста финансовых ресурсов экономических субъектов в условиях инновационной экономики: теория и методология исследования : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.0010 / П. А. Левчаев. — М., 2007. — 19 с., с. 15.

Аналіз визначення поняття «фінансові ресурси» на мезорівні дозволяє стверджувати, що фінансові ресурси визначають як грошові кошти або їх частину, капітал, грошові доходи, високоліквідні наявні активи, прибутки або надходження. При цьому більшість авторів не конкретизують розмір фінансових ресурсів. Крім того, серед учених-економістів немає єдиної точки зору щодо форми існування фінансових ресурсів підприємства. У деяких визначеннях перевага надається фондовій формі, в інших — основою є нефондова форма.

На сьогодні немає єдиного підходу і до визначення поняття «фінансові ресурси домогосподарств». Так, О. Є. Янін, В. М. Федосов стверджують, що фінансові ресурси домогосподарства — «це сукупний фонд грошових коштів, що перебуває у розпорядженні сім'ї».

На думку С. І. Юрія, В. М. Федосова, О. Р. Романенко та П. О. Левчаєва, фінансові ресурси домогосподарства — це грошові кошти (власні та залучені), що перебувають у його розпорядженні та призначені для виконання фінансових зобов'язань і здійснення різного роду витрат.

У своїх працях Н. Н. Геронін, Т. О. Кізіма розглядають поняття «фінансові ресурси домогосподарства» як доходи і витрати, тобто матеріальне вираження фінансових відносин домашніх господарств з іншими суб'єктами економічної діяльності.

Ряд авторів визначають фінансові ресурси домогосподарства як сукупність засобів у грошовій формі, які надходять за рахунок розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту, а також за рахунок інших джерел, і використання яких спрямовано на виконання зобов'язань і формування заощаджень.

Формування фінансових ресурсів держави

Розвиток ринкових відносин зумовив загострення уваги вчених-економістів на проблемних питаннях регулювання державних фінансів загалом і побудови зваженої та ефективної бюджетної політики зокрема. В умовах динамічних змін у економічному середовищі бюджет являє собою не лише централізований фонд фінансових ресурсів держави, а й є важливим інструментом впливу як на макроекономічний стан і стабільний економічний розвиток кожної країни загалом, так і на стійке економічне зростання окремих її суб'єктів господарювання.

Державні фінанси функціонують на чітко визначених умовах і формуються за рахунок фінансів підприємств та організацій державної і комунальної форм власності. За рахунок цього джерела створюється майже 35 % валового внутрішнього продукту, який є головним об'єктом фінансового розподілу. За умов переходу до ринкових відносин частка державного сектору економіки з року в рік істотно зме-

ншується, проте ще на сьогодні цей сектор відіграє ключову роль у формуванні, розподілі, перерозподілі та використанні фінансових ресурсів держави.

Іншим важливим і за умов трансформації вітчизняної економіки чи не найголовнішим джерелом формування державних фінансів є податкові надходження. Своєю чергою податкові надходження прямо залежать від розвитку національної економіки та її галузей, розвитку виробництва, тобто випуску товарів (продукції), виконання робіт і надання послуг. Підтвердженням того, що оподаткування, тобто податки, на сучасному етапі розвитку економіки – це основне джерело державних фінансів, є те, що автори «Словника сучасної економіки Макміллана» подають визначення терміна «бюджетна політика (фіскальна політика) (*fiscal policy*)» такого змісту: «Бюджетна політика – звичайно означає використання оподаткування та державних видатків для регулювання сукупного рівня економічної діяльності»³¹. Фінансові ресурси держави набувають форми бюджетних і позабюджетних фондів, які мають строго цільове призначення³². У табл. 2 показано інструменти формування і методи використання фінансових ресурсів держави.

Таблиця 2

**ІНСТРУМЕНТИ ФОРМУВАННЯ ТА МЕТОДИ
ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДЕРЖАВИ³³**

Сфера державних фінансів	Інструмент формування	Методи використання
Бюджетна система	Податки, відрاهування, збори, внески, плати	Фінансування, кредитування, інвестування
Державні цільові фонди	Внески, збори	Фінансування, інвестування
Державний кредит	Податки, позики	Фінансування, кредитування, інвестування

Отже, державний бюджет – основний загальнодержавний фонд централізованих грошових ресурсів, що виражає економічні відносини держави у процесі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту та національного доходу, а основними джерелами наповнення державного бюджету є фінанси підприємств і організацій державної та комунальної форм власності та податкові надходження. Розглянемо основні макроекономічні показники, що характеризують стан фінансового ресурсу України за період 2005-2015 рр. (табл. 3).

³¹ Словник сучасної економіки Макміллана : пер. з англ. – Вид. 4-те, [перероб. та доп.] / гол. ред. Девід В. Пірс. – К. : Вид-во "АртЕкс", 2000. – 640 с., с. 41.

³² Бочаров В.В. Корпоративные финансы / В.В. Бочаров, В.Е. Леонтьев. – СПб.: Питер, 2004. – 592 с., с. 12

³³ Сидорчук А. А. Суть фінансових ресурсів державного соціального страхування / А.А. Сидорчук // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. – 2014. – Т. 19. Вип.3/4. – С. 93-98.

Таблиця 3

**ОСНОВНІ МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ СТАН
ФІНАНСОВОГО РЕСУРСУ УКРАЇНИ 2005–2015 рр.³⁴**

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015 р. проти 2014 р.	
												+/-, млн грн	+/-, %
Валовий внутрішній продукт, млн грн	441452	544153	720731	948056	913345	1082569	1316600	1408889	1454931	1566728	1979458	+412730	+26,3%
Валовий внутрішній продукт, млн дол. США	86142	107753	142719	179992	117228	136419	163160	175781	183310	131805	98 851	-32 954	-25,0%
Валовий внутрішній продукт, %	3,1	7,6	8,2	2,2	-15,1	4,1	5,5	0,2	0,0	-6,8	-9,9	—	—
Рівень безробіття, %	7,8	7,4	6,9	6,9	9,6	8,8	8,6	8,1	7,7	9,7	9,5	—	-0,2
Зведений бюджет України, млн грн													
Доходи	134183,7	171811,3	219939,9	297844,6	272967,0	314391,0	398554,0	445525,0	442789,0	456067,0	652 031	+195964	+42,97
у тому числі податкові надходження	98065,2	125743,1	161264,2	227164,8	208073,2	234447,7	334692	360567	353968	367512	507636	+140124	+38,13
Частка доходів в структурі ВВП, %	30,40	31,58	30,52	31,42	29,89	29,04	30,27	31,62	30,43	29,11	32,94	—	3,83
Частка податкових надходжень у доходах зведеного бюджету, %	73,08	73,19	73,32	76,27	76,23	74,57	83,98	80,93	79,94	80,58	77,86	—	-2,72
Державний бюджет України, млн грн (без урахування міжбюджетних трансфертів)													
Доходи	103 867,0	131 946,0	161 587,5	224 020,9	201 931,3	233 990,5	311 898,2	344 711,4	337 617,6	354 966,2	531 551,0	+176584,8	+49,75
у тому числі податкові надходження	74476,4	94811,5	116670,8	167883,4	148915,6	166872,2	261605	274715,2	262777,1	280178,3	409418	+129239,7	+46,1
Частка доходів в структурі ВВП, %	23,9	24,5	23,0	24,4	23,0	22,2	23,9	24,6	23,3	22,8	27,0	—	+4,2
Частка податкових надходжень у доходах державного бюджету, %	70,7	71,9	72,2	74,9	73,8	71,3	83,9	79,7	77,8	78,9	77,0	—	-1,9

³⁴ Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». – К. : НІСД, 2015. – 684 с.; Доходи бюджету України – Ціна держави. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cost.ua/budget/revenue/>.

Так, зазначені статистичні дані табл. 3 свідчать про те, що протягом досліджуваного періоду обсяг номінального ВВП у гривневому вимірі мав тенденцію до щорічного зростання та у 2015 р. порівняно, наприклад, з 2010 р. збільшився на 896 889 млн грн, що становило 82,9 %. А у доларовому вимірі цей показник характеризується значними коливаннями, що пояснюється відповідними коливаннями офіційного валютного курсу НБУ. Найбільші його значення було зафіксовано у 2013 р. і він становив 183 310 млн дол. США, найменші – у 2015 р., а саме – обсяги ВВП становили 98 851 млн дол. США, що на 32 954 млн дол. США, або на 25,0%, менше, ніж у 2014 р. Однак гривневий його вимір, на відміну від доларового, у 2015 р. відображає позитивні значення та становить 1 979 458 млн грн, що на 412 730 млн грн, або на 26,3 % більше, ніж у 2014 р.

Така позитивна динаміка обсягів ВВП у гривневому вимірі в умовах стабільного рівня цін могла б вказувати на зростання економіки України. Проте за умов, що склалися в національній економіці останніми роками (тривале галопуюче зростання загального рівня цін на товари й послуги за одночасного скорочення обсягів виробництва, в результаті чого відбувається змушення всіх суб'єктів сплачувати «інфляційний податок» – додаткову плату, що вводиться без прийняття закону через постійне зростання середнього рівня цін, яка перерозподіляє частину їхніх доходів на користь держави) таке зростання номінального ВВП є наслідком штучного збільшення цього показника, який не підкріплений реальним обсягом вироблених (реалізованих) товарів чи наданих послуг. При цьому уряд здобуває певну вигоду від дії такого «інфляційного податку», оскільки відбувається збільшення доходів внаслідок зростання номінальних значень вартості товарів (бази оподаткування), тоді як рівень життя населення різко падає. Найбільше страждають ті групи населення (наприклад, працівники бюджетних установ, студенти, пенсіонери), які отримують фіксований дохід – заробітну плату або ж інші соціальні виплати та допомогу від держави. Крім того, відбувається також погіршення макроекономічної ситуації в країні, а саме – падіння обсягів вітчизняної промисловості та роздрібної торгівлі, зниження купівельної спроможності населення та його ділової активності (через інвестиційну складову) тощо. Усі ці явища негативно впливають на темпи економічного зростання, соціальне та політичне середовище в країні, дезорганізують її зовнішньоекономічні зв'язки, вносять до них значний спекулятивний елемент, стримують приплив іноземного капіталу, погіршують платіжний баланс країни, її валютне становище, підривають її позиції на світовому ринку, в результаті чого знижується довіра до діяльності уряду, до запланованих програм і реформ.

Номинальний ВВП України в доларах США в 2015 р. опустився до рівня 2004-2005 рр., і в 2016 р. навряд чи перевищить ВВП України 2005 р. Оцінюючи ці цифри, слід враховувати не тільки економічну кризу 2014-2015 рр., а й те, що Україна позбулася частини ВВП, втративши контроль над Кримом і частиною Донецької і Луганської областей. Отже, за розміром номінального ВВП в доларах США Україна відкотилася приблизно на десять років назад.

За офіційними даними Міністерства фінансів України, у 2009 р. значення номінального валового внутрішнього продукту у відсотках сягнуло мінімального значення за період 2000-2015 рр. 2010-2011 рр. показник ВВП показує позитивну динаміку. У 2012-2013 рр. зростання ВВП було нульовим. Розгорнутий воєнний конфлікт на сході країни, де розташовані ключові промислові підприємства, що зараз перебувають на непідконтрольній Україні території, призвів до падіння обсягів ВВП на кінець 2014 р. на 6,8% порівняно з попереднім роком після двох років нульового зростання, а в 2015 р. до – 9,9% порівняно з 2014 р.

Міжнародний валютний фонд погіршив прогноз зниження ВВП України з 2 до 1,5% у 2016 р. За прогнозами МВФ, в 2017 р. зростання ВВП України становитиме 2,5 %, а в 2018 р. – 4 %³⁵. До того ж на отримання достовірної статистичної інформації про реальні обсяги ВВП України впливають інші чинники, включаючи й обсяги тіньового обороту через «податкові ями»³⁶ та тіньову економіку загалом.

Слід відмітити й негативну тенденцію до підвищення рівня безробіття. Рівень безробіття в Україні, розрахований за методологією Міжнародної організації праці (МОП), за підсумками 2014-2015 рр. становив 9,7 – 9, 5% економічно активного населення (табл. 3).

Розвиток кризових процесів, зниження економічної активності та перетворення кризи з фінансової на фінансово-економічну наглядно спостерігається в аналізі динаміки і структури зведеного та державного бюджетів України за 2005-2015 рр. Наведені в табл. 3 розрахунки свідчать, що в економіці країни існує тенденція до скорочення обсягу ВВП, що розподіляється через фінансову систему. Питома вага доходів:

– зведеного бюджету України у ВВП у 2015 р. порівняно з 2005 р. скоротилася на 1,29% (з 30,40 до 29,11 %). Але в 2015 р. порівняно з 2014 р. спостерігається зростання цього показника на 3,83 % (з 29,11 до 32,94 %);

³⁵ МВФ пересмотрел прогноз роста ВВП Украины на 2016 год [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://delo.ua/ukraine/mvf-peresmotrel-prognoz-rosta-vvp-ukrainy-na-2016-god-315275/> © delo.ua.

³⁶ Іванов О. «Податкові ями»: ліквідувати чи очоловати. / О. Іванов / Національний інститут стратегічних досліджень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://voxukraine.org/2015/06/11/podatkoviyami/>

– державного бюджету України у ВВП у 2015 р. порівняно з 2005 р. скоротилася на 1,2 % (з 23,9 до 22,8%). Разом з тим у 2015 р. у зіставленні з попереднім періодом спостерігається стрімке зростання цього показника на 1,9 % (з 22,8 до 27,0 %).

Такі різні коливання у співвідношенні цих показників надзвичайно деструктивні для розвитку макроекономічних процесів, що призводить до механічного руйнування фінансових пропорцій, що сформувалися між суб'єктами господарювання в попередній період і є факторами фінансової нестабільності.

Динаміка доходів, мобілізованих до зведеного та державного бюджетів за досліджувані роки, в основному є позитивною, виключенням стали лише 2009 та 2013 рр. Це пояснюється світовою кризою, зростаючими темпами інфляції протягом цих років та нерівномірним розвитком регіонів країни. Між тим протягом 2014 р., хоч і повільно, але відбувалися процеси її адаптації до нових умов, часткова заміна втрачених економічних і фінансових джерел, що дозволило уникнути неконтрольованого розпаду економіки. У 2015 р. порівняно з 2014 р. доходи зведеного та державного бюджетів України продовжували зростати, а саме на: 195 964 млн грн, або 42,97 %; 176 584,8 млн грн, або 49,75 % відповідно.

Акумуляція грошових фондів у державному бюджеті відбувається завдяки податковим і неподатковим надходженням. Чим більша сума цих надходжень концентрується, тим складніше стає управління цими коштами. Показники динаміки доходів бюджетної системи України впродовж 2005 – 2015 рр. свідчать про значну її залежність від податкових надходжень, частка яких у середньому в доходах зведеного та державного бюджетів становить 77,27 %; 74,55 % відповідно. В структурі дохідної частини державного бюджету України частка податкових надходжень коливалася на рівні 63-76 % у 2000-2010 рр. та у подальшому різко збільшилася (до 81-83,5 %) як внаслідок змін у оподаткуванні, пов'язаних із прийняттям Податкового кодексу України (наприклад, зростання ставок акцизного податку, удосконалення адміністрування тощо), так і з суто статистичних причин, коли в рамках Податкового кодексу частина неподаткових платежів (у першу чергу рента та цільові надбавки до тарифів – до 2011 р.) стали обліковуватися як податкові (рис. 2).

Основними податковими надходженнями є надходження від податку на додану вартість (ПДВ), податку з доходів фізичних осіб (ПДФО) і податку на прибуток підприємств (ППП), сума яких становить у середньому за 2005–2015 рр. 76,77 %.

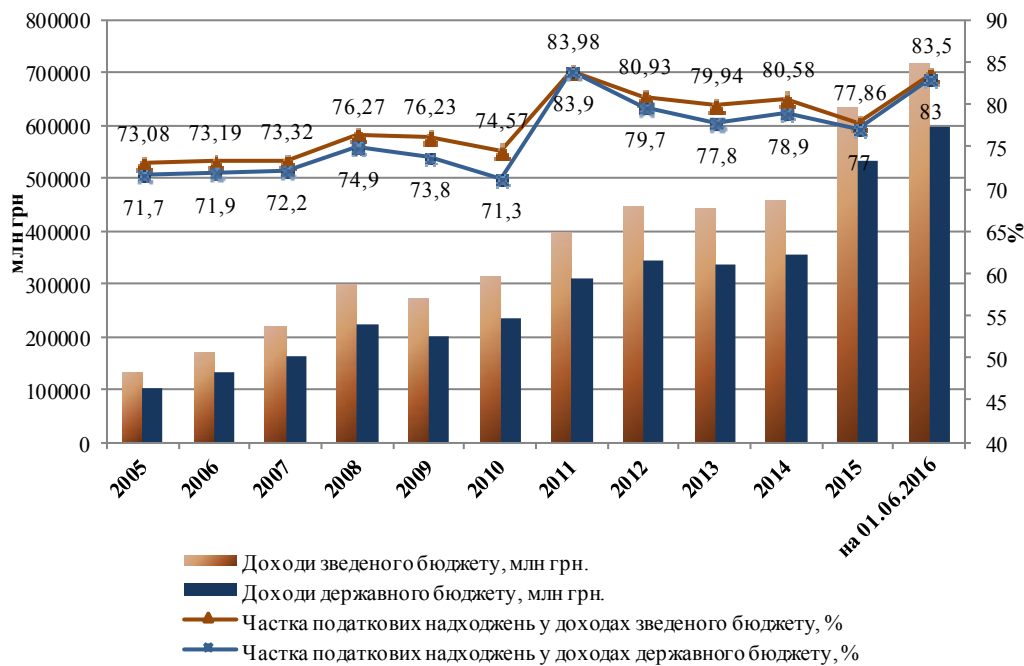

Рис. 2. Показники динаміки доходів бюджетів України, частка яких формується через податкові надходження³⁷

Близько третини доходів бюджетів формується за допомогою *неподаткових надходжень*, основна відмінність яких від податкових полягає у відсутності у використанні механізмів їх мобілізації більшості принципів і підходів, зокрема, рівнозначності, стабільності, обов'язковості, всеохоплюючого характеру тощо. Разом з тим неподаткові платежі характеризуються певними особливостями, зокрема, мають у більшості випадків цільове призначення, їм притаманний не обов'язковий характер, частково зараховуються до доходів бюджетів тих рівнів, державні органи яких проводять їх збирання. Структура неподаткових надходжень показана на рис. 3.

³⁷ Побудовано за даними:

1. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
2. Статистичний збірник Міністерства фінансів України: Бюджет України 2014. – К., 2015. – 308 с. / Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
3. Доходи бюджету України – Ціна держави. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cost.ua/budget/revenue/>.
4. Інформація Міністерства фінансів України щодо виконання бюджетів України за 2010 – 2015 роки. / Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ht4. Довідка про виконання місцевих бюджетів за доходами станом на 01.01.2016 р. / Веб-портал Державної Казначейської служби України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/23596>

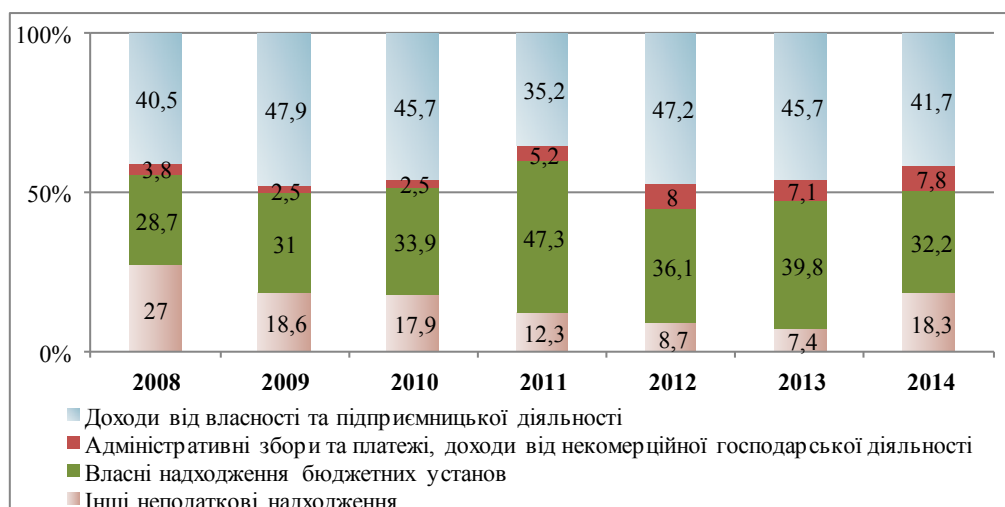

Рис. 3. Структура неподаткових надходжень державного бюджету за 2008-2014 рр.³⁸.

Пріоритетні напрями ефективного використання національних фінансових ресурсів

Використання національних фінансових ресурсів передбачає формування видатків на основні функції і завдання, які виконує держава. Витрачання бюджетних коштів віддзеркалюють видатки. Саме склад, структура і динаміка бюджетних видатків відображає державні пріоритети соціально-економічного розвитку. Найважливішими показниками тут виступають механізм виконання бюджетних зобов'язань та управління державним боргом.

Розглянемо динаміку видатків зведеного та державного бюджетів України в розрізі функціональної класифікації за період 2005-2015 рр., результати яких свідчать про погіршення позицій держави в процесі відновлення збалансованості бюджетної системи і збільшення показника боргового навантаження (табл. 4).

Загалом фактичні обсяги видатків зведеного та державного бюджетів за підсумками 2015 р. проти 2014 р. зросли на 156 745 млн грн, або 29,96 %, і 146 693,2 млн грн, або 34,10 % відповідно.

³⁸ Статистичний збірник Міністерства фінансів України: Бюджет України 2014. – К., 2015. – 308 с. / Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.

Таблиця 4

**ДИНАМІКА ВИДАТКІВ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ В РОЗРІЗІ
ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ за 2005 – 2015 рр. (млн грн.)¹**

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
	Зведений бюджет України (млн грн.)										
Загальнодержавні функції	15 480,9	19 891,9	24 270,9	30 829,2	33 136,0	44 902,5	49 874,7	54 590,2	61 702,2	76 845,9	117 643,0
Оборона	6 041,0	6 400,7	9 416,5	11 733,0	9 663,3	11 347,1	13 242,2	14 485,7	14 843,0	27 365,5	52 016,0
Громадський порядок, безпека та суверена влада	10 226,8	12 718,8	18 445,7	27 080,9	24 346,1	28 825,6	32 687,7	36 481,2	39 409,3	44 864,6	54 963,0
Економічна діяльність	19 115,1	27 341,1	40 523,4	51 322,4	39 753,0	43 832,4	57 124,1	62 377,4	63 637,6	43 637,6	56 617,0
Охорона навколишнього природного середовища	1 252,5	1 636,6	2 241,3	2 764,7	2 538,8	2 872,4	3 890,7	5 297,9	5 594,2	3 481,7	5 530,0
Житлово-комунальне господарство	3 914,2	8 024,1	5 900,3	8 968,5	7 498,1	5 431,3	8 679,3	20 059,6	7 704,7	17 808,5	15 700,0
Охорона здоров'я	15 476,5	19 737,7	26 717,6	33 559,9	36 564,9	44 745,4	48 961,6	58 453,9	61 568,8	57 150,1	71 001,0
Духовний та фізичний розвиток	3 449,8	4 328,4	5 687,8	7 916,1	8 330,2	11 525,4	10 754,9	13 639,6	13 661,2	13 857,7	16 228,0
Освіта	26 801,8	33 785,0	44 333,6	60 959,4	66 773,6	79 826,0	86 253,6	101 560,9	105 538,7	100 109,5	114 193,0
Соціальний захист та соціальне забезпечення	39 940,2	41 419,9	48 517,3	74 069,7	78 775,4	104 534,9	105 434,8	125 306,9	145 062,6	138 004,7	176 340,0
УСЬОГО	141 698,8	175 284,4	226 035,7	309 216,2	307 399,4	378 773	416 854	492 455	505 844	523 126	679 871*
Частка видатків в структурі ВВП, %	32,1	32,2	31,4	32,6	33,7	34,9	31,7	35,0	34,8	33,4	34,3
Дефіцит	-7806,3	-3700	-7700	-14100	-37300	-64836	-23058	-50786	-63590	-72050	-30898
Відношення дефіциту до ВВП, %	1,77	0,68	1,07	1,49	4,08	5,99	1,75	3,60	4,37	4,60	1,36
Державний бюджет України (млн грн.)											
Загальнодержавні функції	11 980,5	14 165,2	16 906,6	21 769,5	24 830,4	34 694,3	39 996,6	44 010,7	50 101,1	65 825,8	103 116,0
Оборона	6 041,0	6 400,7	9 416,5	11 733,0	9 663,3	11 347,1	13 241,1	14 485,7	14 843,0	27 363,4	52 005,0
Громадський порядок, безпека та суверена влада	10 142,2	12 583,2	18 315,7	24 871,1	24 139,2	28 570,7	32 415,3	36 469,8	39 190,9	44 619,0	54 643,0
Економічна діяльність	14 041,3	20 425,7	29 748,8	38 693,0	33 294,3	36 030,0	44 771,6	49 396,0	41 299,2	34 410,7	37 136,0
Охорона навколишнього природного середовища	981,1	1 306,9	1 809,1	2 230,2	1 824,3	2 292,7	3 008,4	4 135,4	4 595,0	2 597,0	4 053,0
Житлово-комунальне господарство	110,0	180,7	723,8	444,0	270,6	844,4	324,2	379,6	96,9	111,5	21,0
Охорона здоров'я	3 908,1	4 099,7	6 321,0	7 365,5	7 535,0	8 759,0	10 223,9	11 358,5	12 879,3	10 580,8	11 450,0
Духовний та фізичний розвиток	1 273,7	1 389,6	1 987,7	2 917,6	3 216,7	5 165,5	3 830,4	5 488,5	5 111,9	4 872,4	6 619,0
Освіта	9 932,8	12 122,1	15 149,7	21 554,3	23 925,7	28 807,5	27 232,7	30 243,2	30 943,1	28 677,9	30 186,0
Соціальний захист та соціальне забезпечення	31 604,3	30 284,0	29 220,3	50 798,3	51 517,6	69 311,3	63 540,2	75 254,4	88 547,3	80 558,2	103 701,0
РАЗОМ	89 614,9	102 957,7	129 599,3	182 376,5	180 357,1	225 822,5	238 584,4	271 221,9	287 607,7	299 616,8	402 931,0
Міжбюджетні трансферти	23 361,1	34 150,3	44 655,0	59 113,6	62 180,1	77 766,2	94 875,0	124 459,6	115 848,3	130 600,9	173 980,0
УСЬОГО	112 975,9	137 108,1	174 254,3	241 454,5	242 437,2	303 588,7	333 459,5	395 681,5	403 456,1	430 217,8	576 911,0*
Частка видатків в структурі ВВП, %	25,60	25,2	24,18	25,47	26,54	28,04	25,33	28,03	27,73	27,45	29,14
Дефіцит	-7945,7	-3776,6	-9842,9	-12500,7	-35517,2	-64265,5	-23557,6	-53445,2	-64707,6	-78070,5	-45150,5
Відношення дефіциту до ВВП, %	1,80	0,70	1,37	1,32	3,89	5,94	1,79	3,80	4,45	4,98	2,29
Державний борг, % до ВВП	17,7	14,8	12,3	20,0	34,7	39,9	35,9	36,6	40,1	70,2	80,9

¹ Доходи бюджету України - Ціна держави. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://cost.ua/budget/revenue/>.

* Враховано дані бюджетної звітності за I квартал 2014 року по АР Крим та м. Севастополь.

Найбільше зростання видатків у номінальному вираженні за 2015 р. відбулося за такими напрямками:

— загальнодержавні функції — на 40,7 млрд грн (з 76,9 до 117,6 млрд грн), або на 52,9 %, у складі яких видатки на обслуговування боргу;

— оборона — виділено 52,0 млрд грн проти 27,4 і 14,8 млрд грн у 2014 і 2013 рр. відповідно. У цю суму не входять додаткові трансфери на проведення АТО, які парламент виділяє окремими рішеннями;

— громадський порядок, безпека і судова влада — на 10,1 млрд грн (з 44,9 до 55,0 млрд грн), або на 22,5 %.

Під час ухвалення бюджету-2016 видатки на оборону та правопорядок були збільшені. В результаті видатки на оборону зросли на 9,8 млрд грн до 59,9 млрд грн. Видатки на охорону правопорядку збільшились на 8,4 млрд грн до 58,6 млрд грн. Це в сумі 17,5 % Державного бюджету. Проте темпи зростання доходів були меншими, ніж темпи нарощення видатків (на структурні зміни в національній економіці, оборону, утримання силових структур, фінансування державного боргу тощо), що свідчить про збереження високого рівня державних зобов'язань щодо надання суспільних благ та послуг³⁹.

Зростання частки дефіциту зведеного бюджету у ВВП з 1,77 % у 2005 р. до 4,60 % у 2014 р. свідчить про негативні явища в економіці України. Разом з тим у 2015 р. зазначений показник різко зменшився до 1,5 %. Зростає значення фінансових важелів державного регулювання економіки країни. Темпи зростання видатків Зведеного бюджету у 2015 р. збільшилися на 26,6 в. п. і становили 130,0 %; але порівняно з минулим роком вони стали більше темпів приросту ВВП, які зменшилися у 2014 р. на 0,7 в. п. (рис. 4).

Найвищі показники виконання річного плану демонструють видатки на загальнодержавні функції та видатки на оборону (по 96,1 %), а також видатки на громадський порядок, безпеку і судову владу (95,5 %) (рис. 5).

Низькі рівні виконання, як і в попередньому році, спостерігаються за видатками на охорону навколишнього природного середовища (рівень виконання — 67,5 %), житлово-комунальне господарство (74,4 %).

³⁹ Оцінка дисбалансів у бюджетній сфері та шляхи їх подолання. Аналітична записка [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1800/>

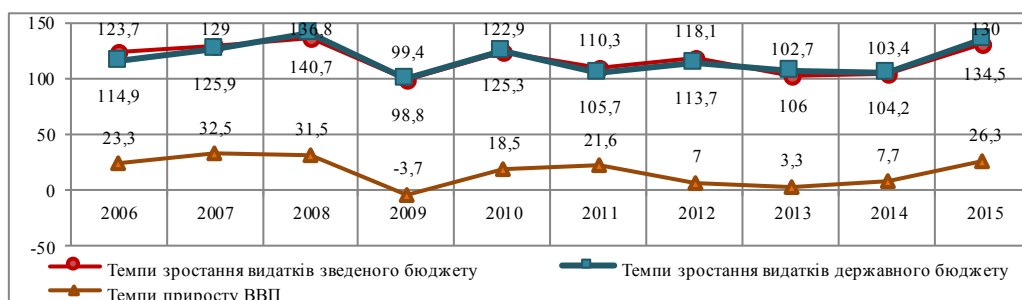

Рис. 4. Динаміка темпу зростання витраток зведеного та державного бюджетів та темпу приросту ВВП за 2006-2015 рр., %⁴⁰

Структура витраток бюджету за функціональною класифікацією характеризує загальні цілі державного управління. В Україні, як і в більшості країн, пріоритетними є витатки на соціальний захист і соціальне забезпечення, освіту, економічну діяльність, охорону здоров'я та загальнодержавні функції. На їх фінансування держава виділяє понад 80 % коштів Зведеного бюджету України. Витатки на охорону навколишнього природного середовища, житлово-комунальне господарство, а також духовний і фізичний розвиток склали найменшу частку в загальному обсягу витраток Зведеного бюджету України.

У 2015 р. витрати на оборонний комплекс зросли на 90 %, або до 7,7 % загальних витраток (для порівняння: у 2015 р. Японія виділила 5,2 % бюджету на оборону, США — 13%)⁴¹. Крім того, зростають витатки на органи правопорядку (поліція, прокуратура, суди): за 2015 р. в структурі витраток становлять 8,1% проти 5,2 в. п. у 2014 р. Також зростають витатки на держапарат: за 2015 р. в структурі витраток складають 17,3% проти 14,7 в. п. у 2014 р.

Державний бюджет на 2015 р. передбачив фінансування Міністерства освіти в сумі 49,3 млрд грн, Міністерства охорони здоров'я України (загальнодержавні витрати) — 43,6 млрд грн, що навіть сукупно менші за обсяг витраток на обслуговування державного боргу — 93 млрд грн. Така політика перманентного збільшення вального боргу держави без структурних змін в економіці призводить до зростання несумірного боргового тягара для майбутніх поколінь⁴².

⁴⁰ Побудовано за даними: Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». — К.: НІСД, 2015. — 684 с.; Доходи бюджету України — Ціна держави [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://cost.ua/budget/revenue/>.

⁴¹ US Govspending, MinFin of Japan 2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.tradingeconomics.com/japan/government-spending>

⁴² Одоцій О. Взаємозв'язок бюджетної та боргової політики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://commons.com.ua/byudzheta-borgova-politika-ukrayiny/>

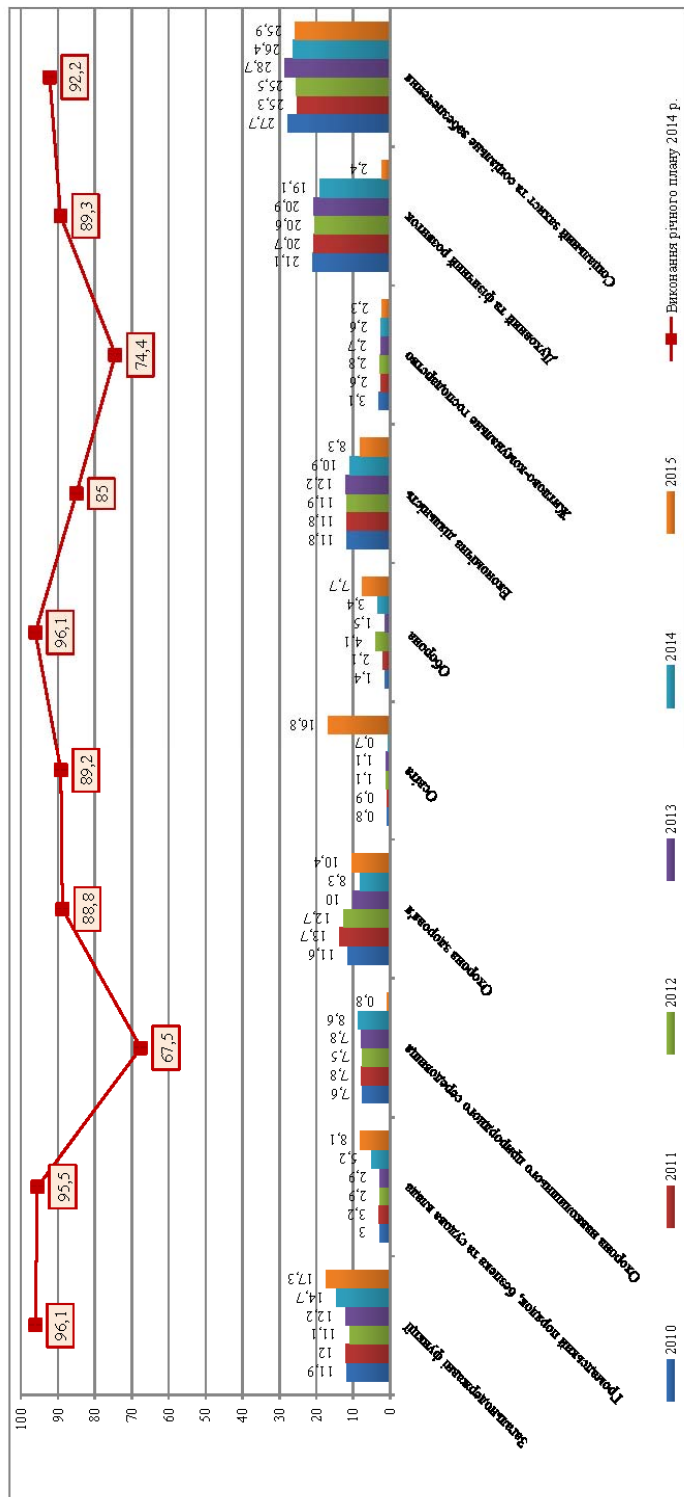

Рис. 5. Динаміка структури витратів розріз функціональної класифікації за 2010-2015 рр. та рівень виконання державного бюджету за 2014 р., (%)⁴²

⁴² Побудовано за даними: Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.

Одним із умов вираженої бюджетної політики є принцип збалансованості видатків на соціальну стабільність з видатками на розвиток перспективних галузей економіки. У 2015 р. цей принцип фактично проігноровано, адже уряд вибрав політику економії і «затягування пасків», аргументуючи це проведенням воєнних дій на сході України і злочинами попередньої влади. Зокрема, частка фінансування соціального захисту та забезпечення зменшилась на 4% до 15%, освіту — на 2% до 7%, охорону здоров'я — на 1% до 3%. Дещо можуть компенсувати таку негативну динаміку збільшення міжбюджетних трансферів (зростання на 2% до 32%) і зростання розмірів місцевих бюджетів, адже вони також включають видатки і на освіту, і на охорону здоров'я.

Як свідчать дані рис. 6, у структурі видатків Зведеного бюджету України у розрізі економічної класифікації переважають поточні видатки. Тим часом вага капітальних видатків бюджету знижується. Зростання відбувається у 2015 р. — на 3%. Якщо у 2006 р. на капітальні цілі було направлено 14% усіх видатків, то у 2012 р. — тільки 8,27%, а у 2013 р. — лише 5,8%, у 2014 р. — 3,9%, а у 2015 р. — 6,9%.

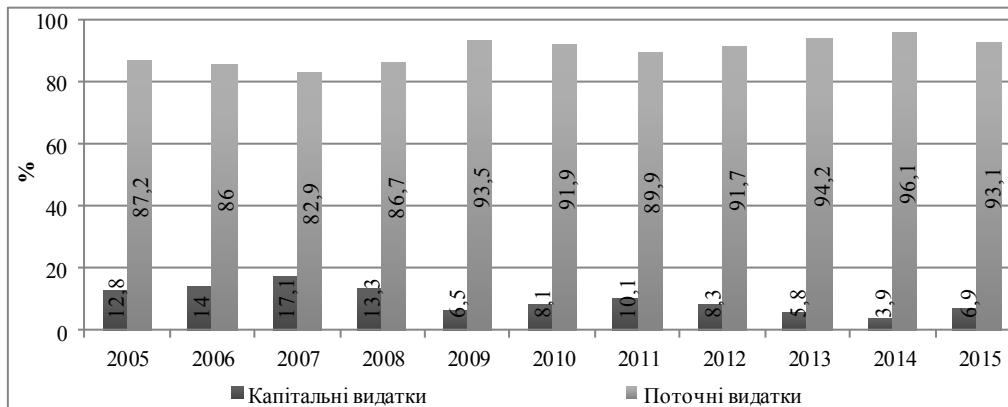

Рис. 6. Структура видатків Зведеного бюджету України у розрізі економічної класифікації, % до загальних видатків⁴³

Під час аналізу дохідної та видаткової частин державного бюджету України було виявлено, що протягом аналізованого періоду вони зростають стабільними темпами, проте з 2008 р. спостерігаються коливання, що пояснюється світовою кризою, зростаючими темпами інфляції та нестабільною політичною ситуацією протягом цих років (рис. 7).

⁴³ Побудовано за даними: офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.

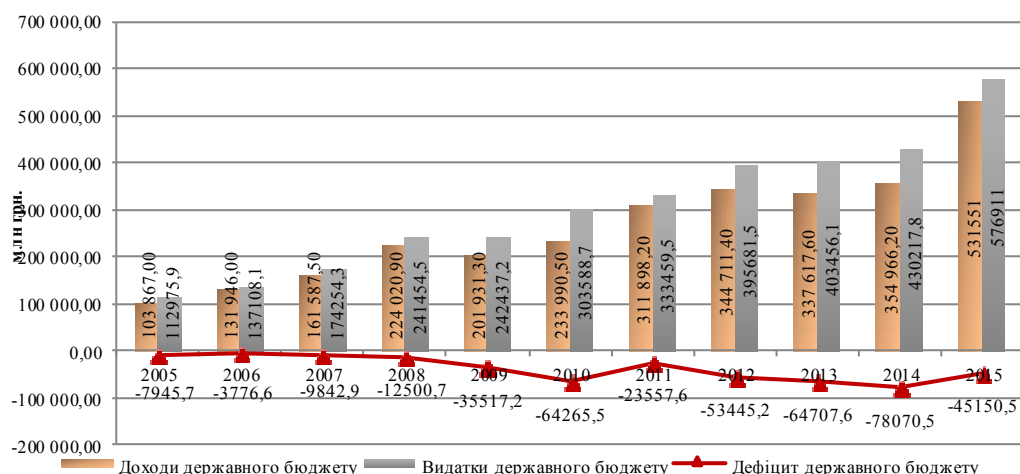

Рис. 7. Основні показники виконання державного бюджету України за 2005–2015 рр.⁴⁴

Рівень бюджетного дефіциту належить до найважливіших індикаторів фінансової безпеки будь-якої держави. Проаналізувавши показник дефіциту бюджету України, можна дійти до висновку, що протягом аналізованого періоду він мав нестабільну динаміку, проте до 2009 р. був нижчим від оптимального значення, що говорить про стійкий стан економіки країни та її здатність раціонально використовувати ресурси (рис. 8).

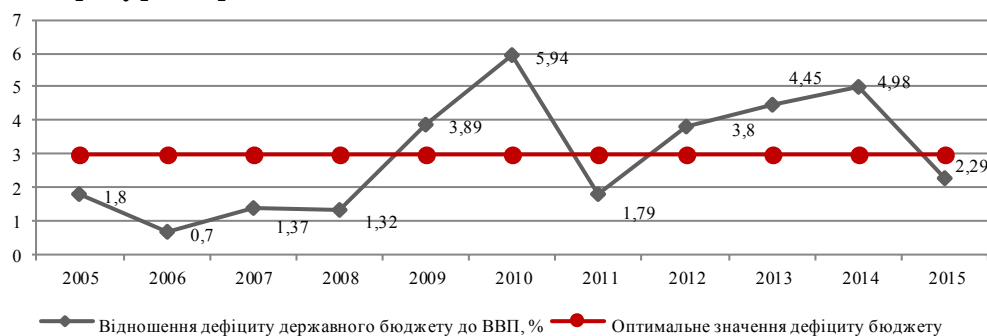

Рис. 8. Динаміка відношення дефіциту державного бюджету України до ВВП та його оптимальне значення відповідно до Маастрихтського договору⁴⁵

⁴⁴ Побудовано за даними офіційного веб-сайту Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.

⁴⁵ Побудовано за даними Офіційного веб-сайту Міністерства фінансів України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>

Протягом останніх років перевищення межі дефіциту державного бюджету відповідно до Маастрихтського договору в Україні відбувалося постійно, що свідчить про неефективне формування державного бюджету та недосконалу фіскальну політику, внаслідок якої досить велика частина реального сектору економіки перебуває в тіні, тому недоотримуються кошти до державного бюджету, і як наслідок – приводить до зростання державного боргу.

Найбільшого значення дефіцит державного бюджету мав у 2010 р. (5,94 %) і у 2014 р. (4,98 %), що свідчить про неефективну політику щодо управління формуванням доходів і видатків бюджету, а це в майбутньому може привести до погіршення загального стану економіки в країні та справить значний вплив на стан реального сектору економіки і соціальну сферу.

З широкого кола проблем дефіциту Державного бюджету України можна виділити такі: структурна розбалансованість економіки та неефективне проведення структурних перетворень; неефективний механізм оподаткування суб'єктів господарювання; збереження значної кількості нерентабельних державних підприємств, що одержують дотації; невідповідна наявним фінансовим можливостям держави структура бюджетних витрат; значний обсяг тіньової економічної діяльності; нецільове і неефективне використання бюджетних коштів; втрати, розбазарювання виробленої продукції, крадіжки, приписки тощо, що не стало об'єктом ефективного державного фінансового контролю; неефективність фінансово-кредитних відносин⁴⁶.

В умовах перманентної незбалансованості бюджету уряд повинен постійно шукати джерела фінансування дефіциту, основними з яких є здійснення зовнішніх позик та емісія грошей. Значна девальвація гривні у 2014-2015 рр. обумовлена агрегованою дією таких факторів, як відтік депозитних коштів у банківській системі, зменшення міжнародних резервів країни до критичного рівня, активні спекулятивні операції на фінансовому ринку, призвела до значного зростання державного боргу (із 480 млрд грн станом на 31.12.2013 до 1 трлн 185 млрд грн станом на 30.04.2015). Це, відповідно, спричинило збільшення видатків із бюджету на обслуговування такого боргу⁴⁷.

Разом з тим у 2015 р. перевищення дохідної частини бюджетів стало наслідком зменшення бюджетного дефіциту на 41132 млн грн, або 57,10 %, у зведеному бюджеті України і на 32920 млн грн, або 42,17 %, у державному бюджеті України (табл. 4).

⁴⁶ Свєреда Н.І. Основні проблеми та напрямки подолання бюджетного дефіциту в Україні. [Електронний ресурс] / Н.І. Свєреда – Режим доступу : <http://www.rusnauka.com>.

⁴⁷ Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.

Втім збалансування номінальних показників бюджетів держави відбувалося передусім за рахунок зростання рівня інфляції, що може сприяти приросту загального обсягу податкових надходжень лише у короткостроковій перспективі, оскільки сплата додаткових податкових платежів («інфляційного податку»), як правило, призводить не тільки до одночасного суттєвого зниження доходів і добробуту їх платників, а отже, й рівня платоспроможного попиту, але й до вичерпування джерел подальших бюджетних надходжень. Тому різкий скачок абсолютних значень як доходів бюджетів, так і податкових надходжень у 2015 р. не можна розцінювати як позитивний факт. І скоріше всього результати підведення підсумків поточного року з виконання планових показників бюджетної системи України будуть невтішними⁴⁸.

Крім того, також не слід забувати, що офіційна статистика не враховує близько від 300 до 800 млрд грн, які належать до тіньової економіки. Ця сума визначена за методом зіставлення грошових витрат населення із загальним обсягом продажу товарів і послуг усередині країни і на сьогодні становить близько 50 % ВВП. Це ті суми, з яких не сплачуються податки та збори, що, безумовно, впливає на обсяг дохідної частини державного бюджету⁴⁹.

Існує безпосередній зв'язок між бюджетним дефіцитом і державним боргом. З одного боку, державний борг є різницею між нагромаженою сумою всіх позитивних сальдо бюджетів і сумою всіх від'ємних сальдо (дефіцитів), отже, бюджетний дефіцит формує державний борг; з другого боку, зростання боргу потребує додаткових витрат бюджету на його обслуговування, що зумовлює зростання бюджетного дефіциту. Між згаданими вище формами бюджетного механізму існує тісний взаємозв'язок. З одного боку, видатки бюджету обмежені обсягом зібраних доходів, які своєю чергою залежать від рівня розвитку економіки і доходів населення. З іншого боку, вони впливають на збільшення можливостей у створенні національного продукту і сприяють підвищенню ефективності економіки та прискоренню НТП, що у підсумку теж впливає на обсяги доходів бюджету. Вважається, що відтворення макроекономічної рівноваги передбачає досягнення відповідності обсягів коштів, які вилучаються з кругообігу, до обсягів, які дорівнюють поверненим у нього⁵⁰.

⁴⁸ Дулік Т. О. Вектори розвитку сучасної фіскальної політики України / Т. О. Дулік, Т. Ю. Александрюк / Міжнародний науковий журнал. – 2016. – № 2. – С. 107-115 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.inter-nauka.com/issues/2016/2/796>.

⁴⁹ Холошин М. ВВП України у 2015 році впаде до 35% [Електронний ресурс] / М. Холошин. – Режим доступу: <http://blog.ubr.ua/finansy/vvp-ukrainiu-2015-roci-vrade-do-35-12035>.

⁵⁰ Федосов В.М. Бюджетна система : підруч. / за наук. ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. – К. : Центр учбової літератури ; Тернопіль : Економічна думка, 2012. – 871 с.

Аналізуючи дані про стан державного боргу за останні роки, можна зробити висновок, що державний борг України має тенденцію до зростання, яке набуло загрозливих темпів (рис. 9). Це негативно впливає на економіку України і має певні наслідки. Але, з огляду на останні офіційні дані та прогнози, темпи зростання державного боргу (з 197,2 % у 2014 р. до 140,9 % у 2015 р.) поступово зменшуються, що дає можливість сподіватися на покращення стану економіки та його подальше зменшення.

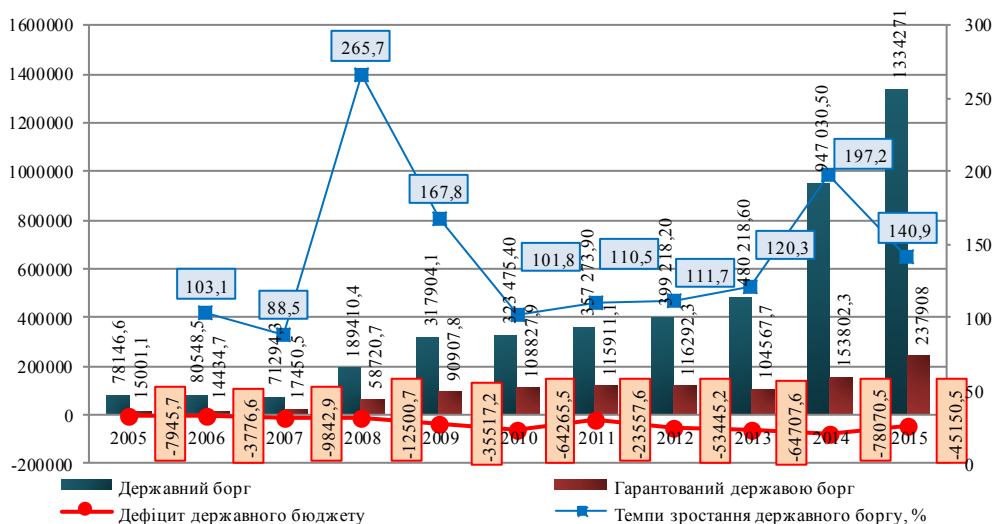

Рис. 9. Динаміка державного і гарантованого державою боргу України за 2010–2015 рр.⁵¹

Бюджетна політика є складовою економічної політики держави та фінансової політики. Основа бюджетної політики – розроблення напрямів використання бюджету відповідно до засад соціально-економічного розвитку суспільства. Практична реалізація бюджетної політики полягає у сукупності заходів стратегічного та тактичного характеру, які здійснює держава через бюджетну систему. Кабінетом Міністрів України запропоновані можливі шляхи реалізації бюджетної політики на 2016 р.:

– утримання граничного обсягу дефіциту державного бюджету в межах 2,5% валового внутрішнього продукту;

⁵¹ Міністерство фінансів України: офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.

- збереження з урахуванням податкового законодавства частки перерозподілу валового внутрішнього продукту через зведений бюджет на рівні не вищому, ніж враховано у Державному бюджеті України на 2015 р.;
- фінансування дефіциту загального фонду державного бюджету переважно шляхом здійснення внутрішніх запозичень;
- створення системи з управління ризиками державного боргу з метою запобігання піковим навантаженням на державний бюджет, розвитку вторинного ринку державних облігацій за рахунок проведення активних операцій з державним боргом з вільними коштами на єдиному казначейському рахунку;
- здійснення заходів, спрямованих на досягнення граничного відношення загального обсягу державного боргу та гарантованого державою боргу до валового внутрішнього продукту – 60% та ін.⁵²

Висновки

Аналіз, проведений на основі значної кількості теоретичних та аналітичних досліджень вітчизняних і зарубіжних учених щодо процесів формування та пріоритетних напрямів використання фінансових ресурсів національної економіки, дозволяє сформулювати такі висновки.

1. Дотепер у фінансовій науці не існує загальноприйнятого визначення сутності фінансових ресурсів. Такого визначення немає і в законодавстві України. Відповідно до одного з поширених підходів фінансові ресурси в державі акумулюються на мікро-, мезо- і макрорівнях її економічної системи. Суб'єктами фінансових ресурсів є домогосподарства (фізичні особи), підприємства, об'єднання, компанії (юридичні особи), держава в формі бюджетів різних рівнів і позабюджетних фондів, а об'єктами – фінансові відносини, в результаті чого утворюються цільові грошові фонди.

2. Практичне значення фінансових ресурсів можна виявити через розкриття джерел їх формування і напрямів використання. Державний бюджет є основним загальнодержавним фондом централізованих грошових ресурсів, що виражає економічні відносини держави у процесі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту та національного доходу, а основними джерелами наповнення державного бюджету є фінанси підприємств і організацій державної та комунальної форм власності та податкові надходження. Основними податковими надходженнями є надходження від податку на додану вартість (ПДВ), податку з доходів фізичних осіб (ПДФО) та подат-

⁵² Проект Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення проекту Основних напрямів бюджетної політики на 2016 р.» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

ку на прибуток підприємств (ППП), сума яких становить у середньому за 2005–2015 рр. 76,77 %.

3. Використання національних фінансових ресурсів передбачає формування видатків на основні функції і завдання, які виконує держава. Саме склад, структура і динаміка бюджетних видатків відображає державні пріоритети соціально-економічного розвитку через механізм виконання бюджетних зобов'язань та управління державним боргом.

Загалом фактичні обсяги видатків зведеного та державного бюджетів за підсумками 2015 р. проти 2014 р. зросли на 29,96 і 34,10 % відповідно. Найбільше зростання видатків у номінальному вираженні за 2015 р. відбулося за напрямками: загальнодержавні функції — на 40,7 млрд грн (з 76,9 до 117,6 млрд грн), або на 52,9%, у складі яких видатки на обслуговування боргу; оборона — виділено 52,0 млрд грн проти 27,4 і 14,8 млрд грн у 2014 і 2013 рр. відповідно; громадський порядок, безпека та судова система — на 10,1 млрд грн (з 44,9 до 55,0 млрд грн), або на 22,5 %.

4. У 2015 р. принцип збалансованості видатків на соціальну сферу і видатків на розвиток перспективних галузей економіки фактично проігноровано, адже уряд обрав політику економії і «затягування пасків», аргументуючи це проведенням воєнних дій на сході України і злочинами попередньої влади. Зокрема, частка фінансування соціального захисту і забезпечення зменшилась на 4 % до 15 %, освіти — на 2 % до 7 %, охорону здоров'я — на 1 % до 3 % витрат. Дещо можуть компенсувати таку негативну динаміку збільшення міжбюджетних трансферів (зростання на 2% до 32%) і зростання обсягів місцевих бюджетів, адже вони також включають видатки на освіту та охорону здоров'я. Під час ухвалення бюджету на 2016 р. пріоритетними напрямками використання національних фінансових ресурсів слід визначити видатки на оборону та правопорядок, що зросли на 9,8 млрд грн і на 8,4 млрд грн відповідно, що становить 17,5 % витрат Державного бюджету.

5. Рівень бюджетного дефіциту належить до найважливіших індикаторів фінансової безпеки будь-якої держави. Найбільші значення дефіциту державного бюджету мали місце у 2010 р. (5,94 %) та у 2014 р. (4,98 %), що свідчить про неефективну політику щодо управління формуванням доходів та видатків бюджету, а це в майбутньому може привести до погіршення загального стану економіки країни та негативно вплине на стан реального сектору економіки і соціальну сферу.

6. Існує безпосередній зв'язок між бюджетним дефіцитом і державним боргом. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що державний борг України має тенденцію до зростання, яке набуло загрозливих темпів та негативно впливає на економіку України. Але, з

огляду на останні офіційні дані та прогнози, темпи зростання державного боргу (з 197,2 % у 2014 р. до 140,9 % у 2015 р.) поступово зменшуються, що дає можливість сподіватися на покращення стану економіки.

7. Для підвищення ефективності бюджетної політики в Україні необхідно вжити такі заходи: якісно поліпшити нормативно-правову базу щодо бюджетного процесу в Україні; вдосконалити систему бюджетного планування; провести розмежування видатків державного і місцевих бюджетів в умовах бюджетної децентралізації; розробити систему оцінки ефективності використання бюджетних коштів; скоротити прихований дефіцит державного бюджету України.

Список літератури

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». — К. : НІСД, 2015. — 684 с.
2. *Бедринець М.Д.* Державна підтримка розвитку вітчизняних суб'єктів підприємництва у період 2009–2013 роках / М.Д. Бедринець // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки Випуск 9. Частина 6. — 2014. — С. 50-54.
3. *Бланк І. А.* Фінансовий менеджмент / І. А. Бланк. — К.: Ельга, Ніка-Центр, 2005. — С. 649.
4. *Бочаров В.В.* Корпоративные финансы / В.В. Бочаров, В.Е. Леонтьев. — СПб.: Питер, 2004. — 592 с., с. 12
5. *Буряковский В.В.* Финансы предприятий : Учебное пособие / В.В. Буряковский, В.Я. Кармазин, С.В. Каламбет ; под ред. В.В. Буряковского. — Днепр.: Пороги, 1998. — 246с.
6. *Василик О. Д.* Теорія фінансів / О. Д. Василик. — К.: НІОС, 2000. — С. 76.
7. *Василик О.Д.* Государственные финансы: учебник. — Киев: Центр учеб. литературы, 2004. — 608 с
8. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2014 році: стат. зб. — К. : Державний комітет статистики України, 2015. — 379 с.
9. *Геронин Н. Н.* Финансы домашних хозяйств в развитии инвестиционного процесса в России: дис. на соиск. науч. степени к.э.н. / Н. Н. Геронин. — М., 2004. — 184 с., с. 55
10. *Гудзь О. Є.* Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств / О. Є. Гудзь. — К.: ННЦ ІАЕ, 2007. — С. 578.
11. *Дехтяр Н. А.* Основи функціонування фінансів державного сектору як складової фінансової системи України / Н. А. Дехтяр, О. В. Дейнека // Вісник УАБС, 2009. — № 1(26). — С. 24-29.
12. Доходи бюджету України - Ціна держави. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://cost.ua/budget/revenue/>.

13. Доходи та витрати населення України за 2014 рік. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
14. Дулік Т. О. Вектори розвитку сучасної фіскальної політики України / Т. О. Дулік, Т. Ю. Александрюк / Міжнародний науковий журнал. — 2016. — № 2. — С. 107-115. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.inter-nauka.com/issues/2016/2/796>.
15. Завгородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Завгородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. — К.: ТОВ «Знання», КОО, 2000. — С. 404.
16. Зятковський І.В. Фінанси підприємств [Навч. посіб.] / І.В. Зятковський — Терноп. акад. нар. госп.-ва — Тернопіль: Екон. думка, 1999. — 244 с.
17. Іванов О. «Податкові ями»: ліквідувати чи очолювати. / О. Іванов / Національний інститут стратегічних досліджень. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://voxukraine.org/2015/06/11/podatkoviy-yamy/>
18. Інформація Міністерства фінансів України щодо виконання бюджетів України за 2010 — 2015 роки. / Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [ht4. Довідка про виконання місцевих бюджетів за доходами станом на 01.01.2016 р. / Веб-портал Державної Казначейської служби України. — \[Електронний ресурс\]. — Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/23596>](http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/23596)
19. Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку : монографія- у 8 томах / НАН України. Інститут регіональних досліджень ; наук. ред. В.С. Кравців. — Львів, 2013. — Том 6. Фінансовий потенціал- / відпов. ред. І.З. Сторонянська. — С. 247-266.
20. Кізіма Т. О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку : [монографія] / Т. О. Кізіма. — К. : Знання, 2010. — 431 с., с. 335.
21. Кірейцев Г. Г. Фінансовий менеджмент / Г. Г. Кірейцев. — К.: ЦУЛ, 2007. — С. 496.
22. Лактіонова О.А. Доходи та витрати домашніх господарств як джерела гнучкого розвитку країни // Бізнес-Інформ. — № 7. — 2015. — С. 94-103
23. Левчаев П. А. Обеспечение стоимостного прироста финансовых ресурсов экономических субъектов в условиях инновационной экономики: теория и методология исследования : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.0010 / П. А. Левчаев. - М., 2007. - 19 с., с. 15.
24. МВФ пересмотрел прогноз роста ВВП Украины на 2016 год [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://delo.ua/ukraine/mvf-peresmotrel-prognoz-rosta-vvp-ukrainy-na-2016-god-315275/> © delo.ua.
25. Мішина С. В. Організаційно-економічний механізм управління фінансовими ресурсами на підприємстві / С. В. Мішина. — Харків: Вид-во ХНЕУ, 2006. — С. 8.
26. Моляков Д. С. Фінанси підприємств галузей народного господарства / Д. С. Моляков. — М.: Фінанси і статистика, 2000. — С. 200.
27. Одосій О. Взаємозв'язок бюджетної та боргової політики України. Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://commons.com.ua/byudzhet-ta-borgova-politika-ukrayiny/>

28. *Опарін В. М.* Фінансові ресурси та суспільний капітал / В. М. Опарін // Вісник НБУ. — 2001. — № 7. — С. 26–28.
29. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
30. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
31. Оцінка дисбалансів у бюджетній сфері та шляхи їх подолання. Аналітична записка. / Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1800/>
32. *Павлюк К.В.* Фінансові ресурси держави: монографія. — К.: “НІОС”, 1997. — с.24.
33. *Петик М.І.* Економічна суть і призначення фінансових ресурсів у забезпеченні господарської діяльності суб’єкта господарювання / М.І. Петик. // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: Науковий збірник. — Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2008. — Вип. IV. — Т. 1. — С. 198–204.
34. Проект Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення проекту Основних напрямів бюджетної політики на 2016 р.» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
35. *Романенко О. Р.* Фінанси / О. Р. Романенко. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — С. 312.
36. *Свереда Н.І.* Основні проблеми та напрямки подолання бюджетного дефіциту в Україні. [Електронний ресурс] / Н.І. Свереда — Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>.
37. *Сидорчук А. А.* Суть фінансових ресурсів державного соціального страхування / А.А. Сидорчук // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. —2014. — Т. 19. Вип.3/4. — С. 93-98.
38. Словник сучасної економіки Макміллана : пер. з англ. — Вид. 4-те, [перероб. та доп.] / гол. ред. Девід В. Пірс. — К. : Вид-во "АртЕкс", 2000. — 640 с., с. 41.
39. *Станкевич Ю. Ю.* Домогосподарство в ринковій економічній системі та його відображення у світовій економічній думці ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / Ю. Ю. Станкевич. — К., 2010. — 19 с., с. 13.
40. *Стасюк Г. А.* Фінанси підприємств / Г. А. Стасюк. — Херсон: Олдіплюс, 2004. — С. 480.
41. Статистичний збірник Міністерства фінансів України: Бюджет України 2014. — К., 2015. — 308 с. / Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
42. *Стойко О. Я.* Фінанси / О. Я. Стойко, Д. І. Дема; за ред. О. Я. Стойка. — К.: Алерта, 2014. — С. 432.
43. *Федосов В. М.* Актуальне наукове дослідження фінансів домогосподарств : [рецензія] / В. М. Федосов // Фінанси України. — 2010. — № 11. — С. 121-124, с. 122.

44. Федосов В.М. Бюджетна система : підруч. / за наук. ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. — К. : Центр учбової літератури ; Тернопіль : Економічна думка, 2012. — 871 с.
45. Федосов В.М., Юрій С.И. Теория финансов: учебник. — Киев: ЦУЛ, 2010. — С. 576.
46. Финансовые ресурсы народного хозяйства. (Проблемы формирования и использования) / Под ред. В.К. Сенчагова. — М.: Финансы и статистика, 1982. — с.49.
47. Фінанси / [Юрій С. І., Федосов В. М., Алексеєнко Л. М. та ін.]. — К.: Знання, 2008. — 611 с., с. 430.
48. Фінанси підприємств: Підручник / Кер. авт. кол. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. — 4-те вид., перероб. та доп. — К.: КНЕУ, 2002. — 571с.
49. Холошин М. ВВП України у 2015 році впаде до 35%. /М. Холошин. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://blog.ubr.ua/finansy/vvp-ukrainiu-2015-roci-vpade-do-35-12035>.
50. Шкробот М.В. Визначення економічної сутності поняття “фінансові ресурси”: М.В. Шкробот. / Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет.; Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2011. — Вип. 8. — Частина 1. — С. 339–342.
51. Юрій С. І. Фінанси домогосподарств: теоретичні підходи до трактування сутності / С. І. Юрій, Т. О. Кізіма // Фінанси України. — 2008. — № 8. — С. 3-10.
52. Юхименко П. І. Теорія фінансів / П. І. Юхименко; за ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. — К.: ЦУЛ, 2010. — С. 576.
53. US Govspending, MinFin of Japan 2015. Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.tradingeconomics.com/japan/government-spending>

Стаття надійшла до редакції 20.09.2016